

Daniel Krman

Itinerarium Cestovný denník

Daniel Krman

Itinerarium

Cestovný denník

Daniel Krman

Itinerarium

Cestovný denník

Translation and epilogue © Tatiana Kusá 1984, 2008
Notes © Gustáv Viktory – 1969, 1975 – and Tatiana Kusá – 1984, 2008
Cover design © Anna Chovanová 2008
© Politologický odbor Matice slovenskej v spolupráci
s Vydavateľstvom Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.

Realizované s podporou Fondu predsedu vlády
a Nadácie Matice slovenskej

Daniel Krman: Itinerarium (Cestovný denník)
Z latinského originálu
preložila, doslov a edičnú poznámku napísala Tatiana Kusá
Poznámky a vysvetlivky spracovali Gustáv Viktory a Tatiana Kusá
Zodpovedná redaktorka Zora Sirácka
Ilustrácie vybrané z fondov Univerzitnej knižnice v Bratislave
Obálku s použitím dobovej ilustrácie graficky spracovala Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač AZ Print
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-300-6

CESTOVNÝ DENNÍK

Národný cirkevný snem evanjelických rád – synoda, zvolaný na nedeľu Laetare, čiže na 3. apríla roku 1707 do Ružomberka, kde sedem dní slávnostne zasadal, ustanovil, že vo veci prešovského kolégia a evanjelických cirkví treba vyslať k svätému kráľovskému veličenstvu švédskemu, pruskému a iným zahraničným vladárom vysokourodzeného pána Mikuláša Sirmaiho a jedného superintendenta. Hoci som toto vyslanie pred svätou synodou tri razy odmietol, nepochodil som, a na prehováranie všetkých zhromaždených som nakoniec ustúpil a súhlasil.

Z rozhodnutia synody sa taktiež mala od najjasnejšieho kniežaťa konfederovaných stavov a rád Františka Rákociho vyžiadať sprievodná listina, aby sa toto posolstvo podnikalo s vedomím a súhlasom jeho jasnosti, čím by sa odvrátilo podozrenie z prípravy prevratu. Touto úlohou poverila vysokourodzeného pána Juraja Ottlíka, hlavného správcu kniežacieho dvora. Keďže nebol pre isté príčiny na dvore prítomný, úlohu vyzdvihnúť listinu prenechal druhému, ktorý ju však vykonal nedbanlivejšie.

V tom istom čase sa moskovský veľkoknieža Peter Alexejevič dozvedel o vpáde švédskeho kráľa Karola XII. do Saska, s početným vojskom sa prihnal do Poľska, oslabeného šľachtickými sprisahaniami, a kniežaťu konfederovaných Uhrov poslal slávne posolstvo, v ktorom mu ponúkol poľskú korunu. A preto keď sa uprostred leta konečne žiadalo o sprievodnú listinu a my sme mali odísť do Poľska, najjasnejší knieža konfederantov, akiste dojatý nečaká-ným priateľstvom takého veľkého panovníka, s jej vydaním otáľal.

Neskôr, v mesiaci novembri, keď sa v Košiciach konal slávnostný snem kniežaťa s konfederantmi, prišiel som ta i ja, znepokojený listami niekoľkých konzistoriálov. Pod svoju strechu ma prijal pán Adam Bachmegyei, podplukovník kniežacej artilérie a komandant košickej zbrojnice. Posmelený priazňou veľkomožného pána Juraja Ottlíka pokúsil som sa nakloniť si pána Ketzera, najvyššieho komisára, i pána košického richtára, oboch pápežencov.

Na schôdzkach evanjelických stavov, konaných v dome veľkomožného pána Juraja Ottlíka, som pripomenul, aby sa od jeho jasnosti vyžiadala nielen sprievodná listina, ale aj cirkevná agenda, ktorej uverejnenie treba z rozhod-

nutia ružomerskej synody urýchliť. Posúdiť ju dali pánu Bohušovi a ten so svojimi pomocníkmi prezrel nielen latinský traktát, ktorý z nariadenia slovensko-pravnianskej synody napísali roku 1635 superintendenti pán Daniel Dubravius a pán Joachim Kalinka, ale aj krstné, úvodné, sobášne a spovedné formuly, ako aj poriadok nedeľných, sviatočných a každodenných obradov, ktoré som z rozhodnutia ružomerskej synody sám zostavil. Obširnu správu o celom podujatí podali na ďalšom zhromaždení pred množstvom evanjelických hodnostárov, spomedzi ktorých na tomto mieste treba s úctou spomenúť najmä vysokourodzeného pána baróna Štefana Petróciho, senátorov konfederovaných stavov – pána Žigmunda Jánokiho a pána Juraja Gerharda, správcu dvora pána Juraja Ottlíka, správcu cisárskych majetkov pána Michala Okoličániho, asesora hospodárskej rady pána Pavla Príleského, pána Jána Bošániho, košických senátorov, ablegátov hornouhorských miest i viacerých iných z rozličných stolíc a zadunajských krajov.

Záverom tohto zasadania bolo, že vo veci sprievodnej listiny treba k jeho jasnosti poslať urodzeného pána Juraja Gerharda s pánom Jurajom Ottlíkom. Jeho jasnosť odpovedala, že sa poradí so senátom, a namiesto pána Sirmaiho má ísť niekto iný. Podotkla, že nie z jej vôle nemá byť vyslaná jeho urodzenosť.

Keď sa to evanjelické stavy dozvedeli, do tohto úradu menovali inšpektora prešovského kolégia pána Michala Meltzela, keďže ho už predtým s urodzeným pánom Sirmaim zastával. Nasledujúci deň prostredníctvom pána Gerharda a pána Ottlíka opäť žiadali, aby im bola láskavo vydaná sprievodná listina, a to nie súhlasom slávneho senátu, lež z kniežacej moci. Dostali tak milostivé rozhodnutie o vydaní listiny, ako aj súhlas s pripojením urodzeného pána Gerharda, vyslaného k švédskemu veličenstvu v inej veci týkajúcej sa kráľovstva. Jeho jasnosť tiež vyzývala evanjelické stavy, aby si naklonili evanjelických kráľov a kniežatá, ako sa len dá. Mne udelila audienciu, na ktorej som ju chcel oboznámiť s prípadom krstnej formuly, ohľadne ktorej mi predtým písala.

Vstúpim dnu s veľkomožným pánom správcom dvora a pozdravím knieža so želaním, ktoré som si vopred pripravil: Nech je Boh milostivo prítomný pri všetkých zbožných úsiliach a činoch jeho jasnosti a dožičí jej dlhý život, prekvitajúci dom, veľa šťastia a zdravia, nech prevýši slávu svojich predkov, u všetkých potomkov získa meno otca vlasti, ktorého je hodna, a na konci života, keď odloží šat smrteľnosti, nech ju krášli koruna spravodlivosti.

Jeho jasnosť nato ďakuje a želá, aby Boh všetko obrátil na slávu svojho mena a po láskavom vypočutí mojej obširnejšej žiadosti, prehovorí vznešeným štýlom.

Potom som jeho jasnosti pripomenul jej príkaz na dokončenie vyšetrovania vo veci krstnej formuly, ktorú vraj zaviedli niektorí evanjelickí kňazi Lipovskej stolice, proti zmyslu Kristovho ustanovenia a zaužívanej apoštolskej

Bratislava v 17. storočí.

*Posledných dvanásť rokov života strávil Krman v žalári Bratislavského bradu.
Pochovaný bol v Dóme sv. Martina, keď pred skonom údajne konvertoval.*

praxe, vyslovujúc takéto slová: Žehnám ťa a dávam ti meno. Predložil som záznam s pečatou liptovského kontubernia a najponíženejšie som prosil, aby si ráčila s udatným a hrdinským duchom nevšímať takých udavačov a intrigánov a aby od evanjelikov vymohla záväzný sľub, že svoju vieru budú s pomocou Božou zastávať tak, aby ich učenie nevyvolávalo nijaké pohoršenie. Knieža, poďakujúc za správu, odvetil, že o tomto nič nevedel a že to veru nie je nijaké hanobenie, ak chceme žiť bez urážania katolíkov. Jeho jasnosť sa však domnievala, že hovorím o potupe, ktorú nám spôsobilo zmýšľanie politikov a uhorský dekrét.

V tejto súvislosti som vyrozprával, ako ružomerský plebán z čírej nenávisť voči našej viere znova pokrstil deti, ktoré už pokrstil evanjelický kňaz, napodobňujúc donatistov a Cypriána, čo je proti zmyslu najstarších koncilov. Jeho prečin možno dokázať zjavnými, nie falošnými svedectvami. Preto som jeho jasnosť najponíženejšie prosil, keďže už pozná pravdu, aby s týmto plebánom ráčila urobiť poriadok, čo mi aj sľúbila a láskavo ma prepustila.

Po vykonaní týchto povinností som sa vracal do Žiliny. Z Prešova som

Sedmohradské knieža František II. Rákoci
– iniciátor jedného z najväčších
protihabsburských povstání.

však odbočil do Bardejova, kde som s prešovským kňazom pánom magistrom Jánom Schwartzom a so slovutným pánom Jánom Rezikom, verejným profesorom a riaditeľom prešovského kolégia, ktorí sa ku mne cestou pridali, navštívil pána superintendenta Jakuba Zabelera. Prosil som ho, aby si prečítal latinský traktát, ktorý má byť v úvode agendy, a aby napísal agendu v nemčine. Vykonal obe veci: svojím podpisom schválil traktát a nemeckú agendu napísal predovšetkým podľa vzoru prešovskej agendy v duchu ružomerskej synody. Odovzdal mi ju s tým, aby som ju dal vytlačiť vo Wittenbergu, ak sa ta dostanem.

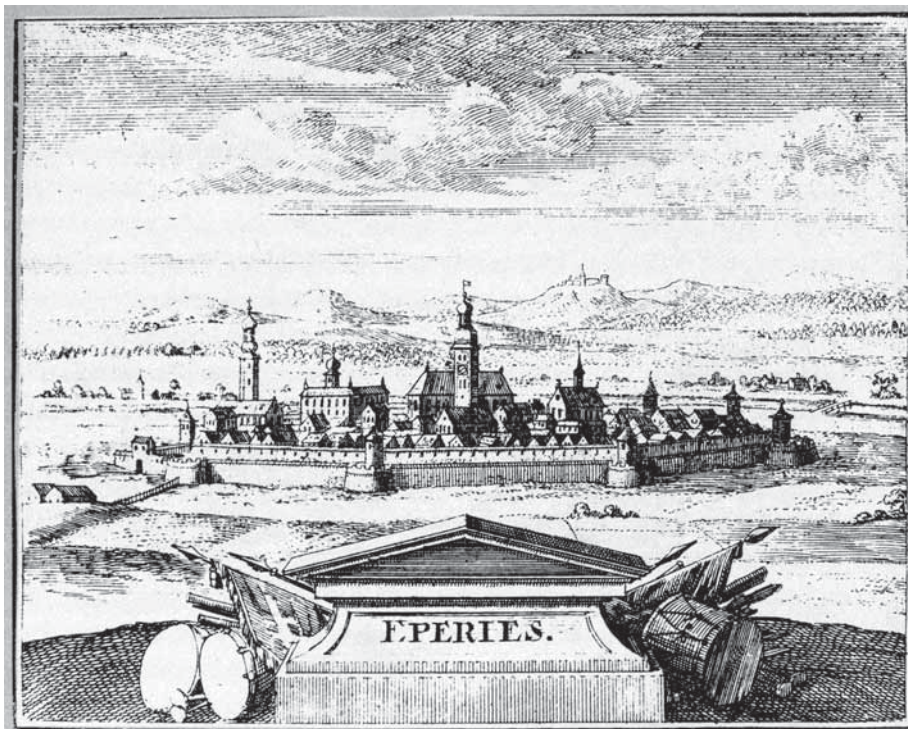
Na Štedrý večer som sa vrátil do Žiliny, ale vysokourodzený generál Štefan Petróci, pán Žigmund Jánoki a pán Juraj Ottlík mi písomne nariadili, aby som do 6. februára bezodkladne prišiel do Prešova. Skôr než som sa vydal na cestu, zabezpečil som tlač Neumannovho Nuclea omnium precandi formularum (Jadro všetkých modlitieb), ktoré som rozšíril o raňajšiu, večernú a iné modlitby. Postaral som sa tiež o tlač Aktov a uznesení žilinskej, spišskosobotskej a našej nedávnej ružomerskej synody, či konventu, čím som sa chcel odvďačiť evanjelickým kňazom v našej vlasti a kňazov v cudzine oboznámiť s Aktami a poukázať na zhodu v ortodoxii.

V mene Božom som sa od svojich blízkych pohol 7. februára a do Prešova šťastne došiel 12. februára. Ubytoval som sa na fare, kde som v modlitbách a obavách musel čakať na pána Gerharda až do nedele Rogate, čiže do 13. marca. Nenašiel som tu však ani písomné pokyny, ani pas od kniežata, ani peniaze, ani sprievodcu na cestu. Po rýchlom poslovi som pánu Gerhardovi poslal list. Vzápätí som dostal odpoveď, že nemohol prísť, lebo jeho pani matka bola chorá a zomrela, ale že v najbližších dňoch príde. Napokon sa dostavil po nedeli Jubilate, čiže 29. apríla, a to z Košíc, kam šiel z Prešova ku kniežatú. Priniesol sprievodnú listinu, písomné pokyny, poverujúcu listinu a tiež dvesto zlatiek na cestu. Toto všetko zveril do mojich rúk vraviac, že teraz nemôže odísť, ale že príde za mnou, len čo mu napíšem o úspešnom vykonaní svojich vecí a naklonení švédskych veľmožov.

Mne zverená otvorená listina mala toto znenie:

Všetkým vospolok i jednotlivcom každého stavu, hodnosti a postavenia, ktorí túto našu listinu budú vidieť, čítať alebo počuť čítať, pozdrav a naše najponíženejšie a každému stavu, stupňa a hodnosti primerané služby.

Potvrdzujeme, že sme predkladateľov tejto listiny – totiž najdôstojnejšieho pána Daniela Krmana, superintendenta evanjelických cirkeí augsburského vyznania istých preddunajských uhorských stolíc, a šľachtica Samuela Pohorského – v našom mene vyslali do odľahlých končín k najjasnejším, najmocnejším a najsilnejším kráľom a kurfirstom, kniežatám a vladárom, taktiež k urodzeným grófom, barónom, veľmožom a šľachticom rytierskeho rádu, k cisárskym, kráľovským a slobodným mestám,

Prešov – centrum slovenských evanjelikov. Slávne prešovské kolégium bolo baštou proti jezuitskej Trnavskej univerzite.

aby týchto všetkých, čo sú helvétskeho a augsburského vyznania, ktorých Boh podnietil k zvláštnemu uctievaní svojho mena a k rozširovaniu pravoverného evanjelického náboženstva – v našich Uhrách prednedávnom takmer potlačeného, teraz však z milosti Božej opäť ožívajúceho – aby týchto všetkých vyhladali a ponížene prosili o peňažnú podporu, a to takú veľkú, akú len podľa uváženia a úmyslu hrdinovia môžu dať na obnovu a zachovanie kolégia evanjelických stavov v Prešove a na založenie seminárov a konviktov. Všetkých, každého stavu, stupňa a hodnosti najponíženejšie a ich vznešenosti primerane prosíme, aby boli láskavo, milostivo a dobromyseľne prijatí a s úsmevom na tvári prepustení, a za láskavosť, milosť a štedrosť sa odslúžime úctou, oddanosťou a zachováme ich navždy v nehynúcej pamäti.

Vykonané 6. dňa mesiaca apríla roku 1707 na našej národnej synode zvolanej do mesta Ružomberka.

*Evanjelické stavy augsburského vyznania,
predsedovia, seniori a asesori preddunajských,
predtiských a zatiských konzistórií.*

Pokyny na cestu zneli takto:

*Pokyny pre najdôstojnejšieho pána Daniela Krmana,
superintendenta cirkvi augsburského vyznania v istých preddunajských stoliciach
slávneho Uhorského kráľovstva,*

*a pre urodzeného pána Samuela Pohorského,
zvolených ružomerskou synodou za vyslancov
k najjasnejším a najmocnejším kráľom Švédska, Pruska a k iným vladárom,
panovníkom a kniežatám evanjelického náboženstva.*

(1) *Kamkoľvek ich ruka Božia zavedie, nech sa napred predstavia prvému ministrovi tamojšieho kniežata a primeraným spôsobom a úctou stručne vyložia svoje poslanie, ukážu otvorenú listinu, aby im panovníci udelili audienciu, a keď im ju udelia,*

(2) *v mene uhorských evanjelických stavov augsburského vyznania nech poníže-
ne a každému stavu primerane pozdravia tieto veličenstvá, kniežatá a vladárov – krá-
ľom nech podajú poverujúcu, ostatným otvorenú listinu. Keď budú prosiť o podporu,
nech stručne vykreslia prekviťajúcu mládež i zúbožený stav prešovského kolégia a naše
zámery obnoviť ho na slávu Božiu a rozšírenie pravoverného náboženstva, ako aj
vystavať iné kolégiá, konvikty a semináre pre špeciálne vzdelávanie kňazského stavu.*

(3) *Nech zvlášť pokorne poďakujú najjasnejšiemu kráľovi švédskemu za nedávnu
dohodu uzavretú s pánom Mikulášom Sirmaim a nech odporúčajú naše evanjelické
stavy jeho ďalšej priazni. Či sa však sľub zmenil na skutok, nech sa nevyzvedajú od
kráľa, ale jeho najvyššieho ministra pána Pipera.*

(4) *Nech sa vyzvedajú aj na tú zbierku, už pred mnohými rokmi prichystanú,
ktorá po znovuzriadení našich cirkvi nevedno kam zmizla, a to kde a ako by sa dala čo
najlepšie vybaviť – ale až keď dostanú odpoveď na predchádzajúcu otázku, aby sa
nemiešalo jedno s druhým.*

(5) *Hoci za súčasného stavu svitá nádej na upevnenie našej viery, nech nezabú-
dajúc na pominuteľnosť všetkého, poprosia najjasnejších kráľov, švédskeho i pruského,
pre prípad, ak sa teraz alebo v budúcnosti naša situácia v Uhrách nečakane zhorší,
alebo ak ich pre nejakú príčinu nebudeme môcť vyhladať, aby si ich veličenstvá láska-
vo zobrali pod svoju záštitu evanjelickú cirkev uhorskú, a keďže oddane rozširujú
pravú vieru v Boha a podľa možnosti a práva vyhradeného osnabrúckym mierom
pomáhajú spoluveriacim bratom v cudzích krajoch, nech robia všetko pre to, aby sa
v zmysle viedenského mieru z roku 1608 v celých Uhrách zachovávala náboženská slo-
boda; najmä však (a to je jadro našich žiadostí), aby sa toto zachovávanie náboženskej
slobody v Uhrách vložilo do budúcej všeobecnej mierovej zmluvy so Svätou ríšou rím-
skou. Pre Boha, pre tisícoraké šťastie ich veličenstvá, ako pestúnov a ochrancov cirkvi
Pánovej, ponížené prosíme, aby sa tak stalo! Iné, politické problémy nášho najjasnej-
šieho kniežata, nespomíname, ostatok však ponechávame na rozvážnosť a obratnosť
pánov vyslancov.*

*Želáme im šťastnú a požehnanú cestu, veľa úspechov a radostný návrat. Vykona-
né na našej generálnej národnej synode, zvolanej do mesta Ružomberka 6. dňa mesia-
ca apríla roku 1707.*

*Predsedomia, seniori a asesori preddunajských,
predtiských a zatiských konzistórií
evanjelických stavov augsburského vyznania
v Uhorskom kráľovstve.*

Konečne som už mal písomné pokyny aj peniaze potrebné na cestu, ale sprievodcu nebolo. Pán Meltzel sa vyhovárал na rodinu, pán Ocherland, Bardejovčan, zasa na nesúhlas svojich mešťanov. Pán magister Ján Schwartz bol spočiatku ochotný ísť, neskôr však robil drahoty. Vyhovárал sa na mienku bardejovského superintendenta pána Jakuba Zabelera, čo preukazoval Reziko-
vým listom, napísaným v mene poprednejších prešovských evanjelikov. Nakoniec sa našiel sprievodca, ale nepripravený na cestu – urodzený pán Samuel Pohorský, predtým trenčiansky mešťan, teraz so svojím pánom bra-
tom správca sárospatackých majetkov. Hľa, aký ťažký, veru zlovestný bol začiatok tejto cesty! Mnohí obdivovali moju trpezlivosť, skúšanú celé tri me-
siace.

A tak som sa napokon 14. mája pohol z Prešova do Bardejova s pánom Kornelom Hermnsohnom. Povož nám zadarmo zaobstaral prešovský mešťan pán Hologancz a doviezol nás až do Sączu. Pán Pohorský prišiel do Bardejo-
va až na druhý deň podvečer, čím ma veľmi znepokojil.

Dňa 16. mája som sa rozlúčil s pánom Jakubom Zabelerom a pánom Miku-
lašom Sirmaim a nasledujúceho dňa, na Nanebovstúpenie Pána – v poľských
dedinách, cez ktoré sme prechádzali, ho však Rusi nesvätili – sme prišli do
Sączu, vzdialeného jedenásť míľ od Bardejova. Ubytovali sme sa u krakov-
ského mešťana pána Fuchsa, evanjelika, ktorý sa zdržiaval v tomto meste,
lebo v Krakove bol mor.

Náš Kornel tu dal prichystať štyri plte a celý týždeň sa usiloval podplatiť
istého žida, patriaceho k dvoru, aby jeho prostredníctvom získal u kniežaťa
Lubomirského, pána tohto mesta a hradu, listinu potvrdzujúcu, že všetky
sudy vína, ktoré nakúpil v Uhrách, patria tomuto kniežaťu a treba ich po vode
dopraviť do Varšavy. Táto židovská prefíkanosť zapríčinila, že Kornel a my
sme mali ustavičný strach, ba Kornelovi spôsobila dokonca škodu. Keď sa
totiž už-úž blížil k svojmu domu, piotrowský gubernátor vyhlásil svedectvo
za pochybné a obral Kornela o desať sudov vína, ktoré sa mu najviac pozdá-
valo. Aj my sme mali päť súdkov vína – najlepšieho tokajského samorodného.
Jeden súdok priniesol pán podžupan Michal Roth, druhý pán Gerhard, ktoré-
mu ho dal pán Ketzer, tretí pán Mikuláš Sirmai, zvyšné dva doniesli pre švéd-

ských a brandenburských ministrov akísi bardejovskí páni. Týchto súdkov sa nedotkol nikto až do Puław.

Mesto Sącz sa hmýri židmi ako plesnivý syr červami. Neďaleko hradnej brány majú synagógu. Na vršku nad riekou Dunajcom stojí nádherný priestranný hrad, ktorý v tom čase práve opravovali.

A tak sme dňa 23. mája šťastlivo došli do dediny vzdialenej tri míle od Sącza. Prenocovali sme na pltiach a skoro ráno, keď sa z dediny poschádzali pltníci, vydali sme sa k spustošenému hradu, zvanému Melsztyn a odtiaľ k mestu Zakliczynu. Na ľavom brehu sa zjavil druhý hrad, a tu sme čakali, kým príde Kornel na koni. Na pravom brehu sme potom zanechali mesto Tarnów, ktoré je vzdialené od Sącza šesť míľ a má reformovaný kostol.

Neskôr sme prišli do mesta Opatowieca, kde sa rieka Dunajec, po ktorej sme sa doteraz plavili, vlieva do Visly, pritekajúcej od Krakova. V tomto meste sme ešte mohli zohnať uhorské víno za znesiteľnú cenu; neskôr sme naň natrafili zriedkavejšie. Do Dunajca z pravej strany priteká Poprad, ďalej rieka Biala a Wystok a všetky dovedna robia Dunajec splavným.

Dňa 26. mája, v predvečer Turíc, sme prišli do Nowého Miasta, a aby sme si uctili tento deň, zotrvali sme na pltiach v modlitbách a nábožných piesňach až do poludnia. Keď sa naši pltníci vrátili z kostola a z jarmoku, ktorý bol v meste, odviazali sme plte. Prepravili sme sa k Baranówu, kde sme zazreli krásny, veľmi veľký hrad s červenou strechou, postavený do štvorca. Ďalej sme šli do Winár, stade do Dzikówa a do mesta Kolczyna, kde na kopci nad Vislou stojí hrad, rozdelený na tri samostatné, navzájom však pospájané časti.

Doplavili sme sa do Sandomierza, utešeného, opevneného mestečka, ktoré má na kopci hrad a množstvo kláštorov a chrámov Božích. V tom čase v ňom sídlila nemecká posádka a na predmestí pri Visle sa ponevierala okolo nášho vína. Keď sme si na hrade u komandanta dobre vybavili, čo sme potrebovali, pohli sme sa smerom k mestu Zawichostu, ktoré leží na kopci, a oproti nemu stojí zrúcaný hrad, podobný tokajským. Z tohto mesta k nám prišiel istý vtipný mních a za svoje žarty dostal od každého zopár grošov. Druhý mních, ktorý si bezočivo vymáhal víno na sväté účely, však od nás nevymámil nič a nazúrený odišiel.

Tu sme zažili veľmi prudký lejak, ale domček na našej plti, dômyselne zhotovený z dosák a pokrytý šindľom, nás pred ním ochránil.

V podvečer sme prišli k brehom Kolczyna, ale keď sme počuli, že je v ňom veľa vojakov, utiahli sme sa do ústrania a čudovali sme sa, že tu náš Kornel veľmi lacno kúpil krčahy a misy. Ráno sme prišli do mesta Kamiena, kde tamojší komandant poslal za nami vojakov, chcúc od nás fľašu vína. Keď sme sa s nimi rozlúčili, pokračovali sme v ceste a dostali sme sa až do Piotrowina, kde sídlil gubernátor a kde bola kráľovská komora.

*Zawichost – poľské mestiečko,
okolo ktorého sa plavil na plti Krman na začiatku svojej púte za švédskym kráľom
Karolom XII. Medirytina E. Dahlberga.*

Kornel síce poslal vopred správu bratom, ale boli kdesi zatúlaní, a tak s radou a pomocou prišli neskoro. Kornel odovzdal gubernátorovi listinu od kniežaťa Lubomirského, v ktorej stálo, aby od nás nikto nevymáhal víno, lež gubernátor ju vrátil späť s tým, že od kniežaťa, svojho brata, dostal príkaz opačného znenia. Z toho sa vyklúlo akési sprisahanie oboch Lubomirskovcov proti Kornelovi. Ich prefikanosť sa vyrovnala Kornelovej.

Uvideli sme tu dievčatá a ženy, ako sa až priveľmi odvážne prevádzajú hore-dolu po širokárnskej Visle ešte aj neskoro v noci. Už predtým sme na brehu rieky počuli spievať chlapcov i dievčatá takúto alebo podobnú vtipnú pesničku:

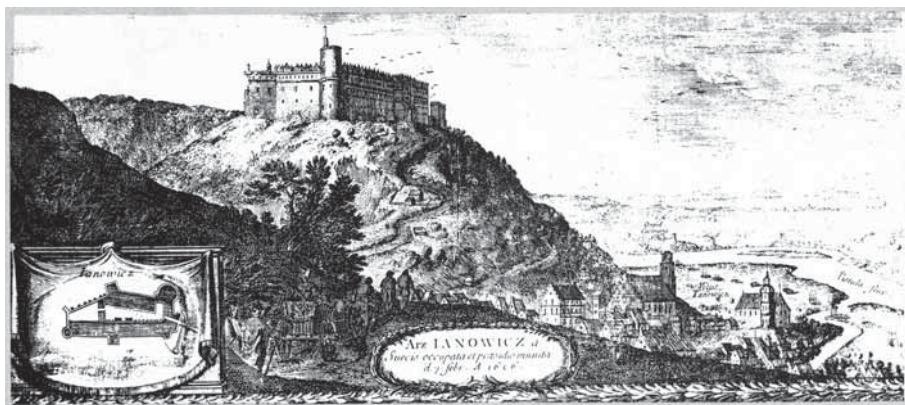
*Flisarkowe mili,
dawno ste doma nebili,
my Boha będziemy prosili,
bistie sie zdrowi do domu wręcili.
Fliskowe z neba,
daice nam chleba,*

*Pltníci mili,
dávno ste doma neboli.
My budeme Boha prosiť,
by ste sa zdraví domov vrátili.
Pltníci z neba,
dajte nám chleba!*

*jestli estli nedaće,
 to potoneće,
 a ty mila sweta Barborko,
 wynies ich kde melko.
 Flisova žena
 sēdi sobie doma,
 flisar neboraček
 grebie co hrobaček.*

*Ak nám ho nedáte,
 tak sa utopíte.
 A ty milá svätá Barborka,
 vynes ich, kde je voda plytká.
 Pltníkova žena
 sedí si doma.
 Pltník neboráčik
 hrabe jak chrobáčik.*

*Janowiec. Tomuto mestečku sa Krman so spoločníkom Pohorským vyhol,
 lebo s poľskými colníkmi mal ustavične patáliu pre víno,
 ktoré prevážal do švédskeho tábora.*

A aby dostali bochník chleba, často sa veľa nabehali a naspievali.

Kornel videl, že v meste Janowievi ho čaká tvrdšia skúška, a z obavy, že aj mne hrozí nebezpečenstvo, sa postaral, aby ma i so spoločníkom zaviezli na jeho voze až do Puław. A tak sme veci z plti nahádzali do voza a, poženúc kone, šli sme veľmi hustými lesmi a dedinami plnými nemeckých vojakov. Ale nikto sa nám neprihovoril ani slovíčkom.

Prišli sme do mesta Kazimierza, kde sme videli zrúcaniny hradu, opustené domy a veľmi veľa sýpok, nazývaných speicher. Na neďalekom vysokom kopci ležal neobyčajný zámok, zvaný Janowiec. V okolí Puław sme uvideli dediny vypálené Švédmi. V Puławách sme si prezreli pompézny zámok, ktorý stál nad Vislou. Mnohé veci tu boli z lešteného mramoru – najmä dvere, stĺpy, dlažba a sochy. V jednej časti boli kamenné schody, v druhej pôvabné miesto na prechádzky od jedného paláca k druhému a smerom k Visle vysunuté striešky. Komnata pani Sieniawskej nebola vykladaná tehľami či kameňmi, ale vzácnym drevom, narezaným do tvaru tehličiek, pomedzi ktoré boli

povkladané iné toho istého druhu, široké ako malíček. Pod zámkom ležala záhrada, cez jej stred viedol dlhý chodník a niekoľko ďalších ho pretínalo. Všetky z oboch strán lemovali lipy alebo duby, ktoré vytvárali majstrovské klenby a akési steny, vedené podľa olovnice. Udržiavané záhony boli vysadené mnohými druhmi kvetov a rastlín. Na celý zámok bol utešený pohľad, hoci ho Švédi vypálili a z mnohých budov zostali iba ruiny. Stáli tu tiež dve pivnice na niekoľko sto sudov vína – pre obchodníkov a na úžitok zemepánov.

Z Puław sme odskočili do dediny Konskowoly k bratom pána Kornela, Fryderykovi a Kazimierzovi, ktorí všetci traja majú v árende majetok Sieniawskovcov. Vraveli nám, že pani Sieniawska väčšmi kormútila za tunajším kostolom, ktorý vypálili Švédi, než za svojím Puławským zámkom. Musel byť asi nádherný a skvostný.

Neďaleko ležalo všade ospevované mesto Lublin. Na tretí deň po našom príchode do Puław, na sviatok Božieho tela, čiže 7. júna, sme si najali čln a naložili päť súdkov vína zvaného antal. Pohli sme sa smerom k Varšave, a pri dedine Gołabe neďaleko borowského kláštora, dve míle od Puław, sme padli do rúk povestným vojakom Sieniawskovcov, či skôr zbojníkom, ktorí prehliadajú a pokutujú všetkých obchodníkov prevážajúcich tovar po Visle.

Keď nás zbadali, vykrikovali:

– Zabijaj, zabijaj! – To znamená: k brehu, k brehu!

Prirazili sme k brehu a dvaja naši veslári vystúpili s listinou od puławského polkorába, že sudy vína, ktoré vezieme, patria pani Sieniawskej a majú sa vyložiť vo Varšave. Vojaci, dychtiaci po koristi, však jedného veslára ovalili ťažkým kyjom a vrhli sa na môjho spoločníka pána Pohorského. Jeden vojak ho udrhel po tvári a z člna ukoristil dva súdky vína a pušku pána Pohorského. Odvolával sa pritom na to, že všetky naše veci patria jemu, pretože my, uhorskí obchodníci, klameme pri odvádzaní tridsiatkov. Je možné, že sa dopyčuli o Kornelových praktikách, lebo sa na mňa pypytovali. Pán Pohorský v strachu povedal, že som jeho spoločník, načo aj mne kázali vystúpiť na breh.

Tu však zasiahla prozreteľnosť Božia. Keď istý dominikán menom Hieroným videl, že podnapití vojaci začali tvrdý výsluch, a zbadal moje zdvihnuté ruky – v jednej bola zlatka – prísne ich zahriakol, hovoriac, že na tomto území nemajú nijaké právo, lebo patrí jemu a jeho kláštoru. Nástojil pritom, aby mňa, starčeka, neznepokojovali.

Keď Hieroným dostal zlatku, pracoval pre nás ešte smelšie. Myslel si totiž, že sme rímskokatolíci a zastával sa nás ako spoluveriacich. Jeho zásluhou zložili vojaci súdky vína, ktoré už boli na voze. My sme však na to povedali, že nám nezáleží, aby sme dopravili všetky súdky, ibaže prosíme, aby nám to dôstojný pán, ak bude treba, pred vysokourodzenou pani Sieniawskou verejne dosvedčil. A to aj sľúbil.

Napokon sme pristali na to, že z jedného súdka dáme pätnásť garniecov

a neuveriteľný hurhaj sa skončil. Všimol som si, že keď Hieroným videl, ako k nemu dvíham ruky a uprene naňho hľadím, hlbokánsky si vzdychol a vyvrátil oči k nebesiam, nepochybne mi tak naznačujúc, aby som tam prosil o pomoc. Po tejto pokonávke si však získal moje priateľstvo a ja som mu na revanš sľúbil, že mu napíšem list a vďačne potvrdím, aké dobrodenie mi preukázal (hoci som vedel, že to neurobil z vlastnej vôle, ale preto, že mu môj Boh naklonil srdce).

Medzitým ničomní vojaci usilovne pili víno a čudovali sa, že je veľmi sladké. Dokonca nás z nášho priateľsky počastovali a pozývali, ba priam nútili, aby sme šli k nim do dediny. V hľbokej, temnej noci sme však radšej volili sa od nich odpojiť, a polomŕtvi sme došli k mestu Stęzycu, kde sme prenocovali na brehu rieky.

Velebili sme prozreteľnosť Božiu, že ma vyslobodila z nebezpečenstva – hoci prostredníctvom nepriateľa môjho náboženstva. Čo by sa asi bolo stalo, keby u mňa boli našli písomné doklady? Čo keby sa boli dozvedeli, že som evanjelický superintendent? Veru, bol by so mnou býval koniec. Po celú túto trmu-vmu ma však vojaci nepočastovali ani jediným hrubým slovíčkom, mních Hieroným ma dokonca nazval váženým starčekom, a keď som sedel v člnе, zabránil opilcom znepokojovať ma. Tu som na vlastnej koži poznal ono šalamúnovské: Keď sa tvoje cesty páčia Pánovi, aj tvojich nepriateľov obracia k pokoju.

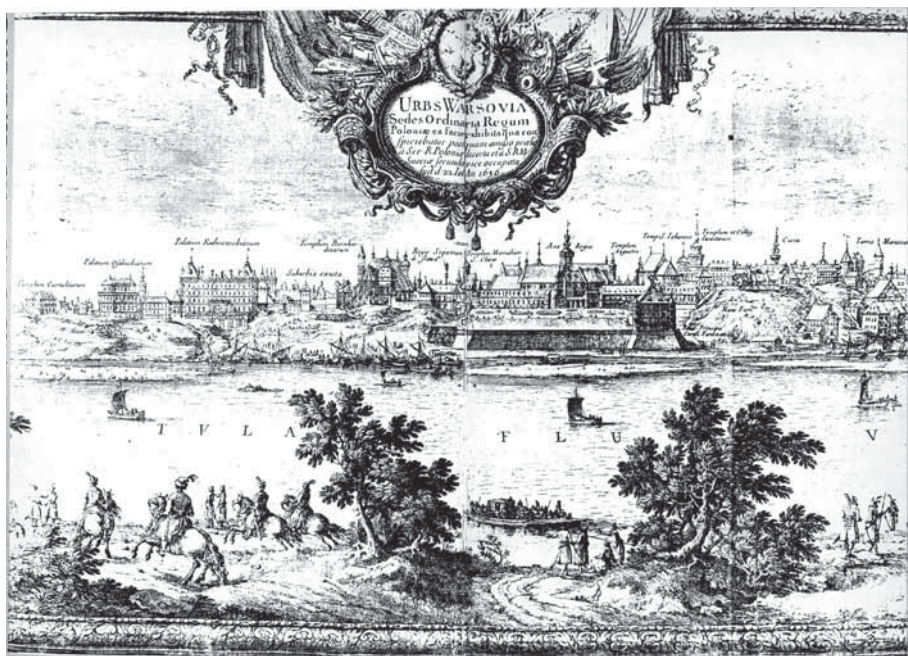
Skoro ráno sme sa pohli zo Stęzycu a za polhodinu sme prišli k ďalšej poľskej varte. Mysleli sme si, že jej oficer ešte spí, ale on podišiel k nám, milo sa nám prihovoral a za malú diškréciu nás prepustil.

Odtiaľ sme sa doplavili k akejsi dedine, v ktorej tiež bola poľská varta. Zo strachu sme vystúpili z člna a nasledovali akéhosi muža, ktorý sa s vojen-skými vartášmi poznal. Vojaci nás nezbadali, a tak sme sa vyhli výsluchu a všetkému nebezpečenstvu.

Sotva sme o kúsok zašli, volal na nás iný vyšetrovateľ. Vraj je od folwarku, čiže správca majera, a má vyšetrovať cudzincov, či v topánkach hore-dolu neprenášajú falošné listiny. Keď pán Pohorský začul spomínať topánky, zobul si jednu čizmu, pričom zabudol na zväzoch rozličných listín, ktorý mu sklzol pod koleno a vyšetrovateľ ho mohol ľahko zbadáť. Tento však, zmeniac tón, hovoril, že verí našej výpovedi, ale že prosí o diškréciu od vína. A keď dostal rýnsky florén, prepustil nás.

V podvečer sme prišli do dediny Tarnówa, kde sme na brehu zbadali od-diel vojakov so zástavou. Uverili však našim veslárom, a tak sme nerušene prenocovali na vode.

Nasledujúceho dňa sme sa šťastne dostali z Czarnikówa do mestečka Kalwarie. Báli sme sa kalwarijského vojska, ale nespozorovali sme nijakého vojaka a rýchlou plavbou sme sa v ustavičnom strachu hnali do Varšavy. Na niekto-rých miestach Visly sme videli prútené ohrady na ryby, ktoré tu v určitom čase

Varšava v 18. storočí. Po Krmanovom odchode zachvátil toto mesto mor a skosil okolo dvadsaťtisíc ľudí.

lovía. Ryby, plávajúce kam ich chvosty ženú, až kým nezablúdia k ohradám, údermi chvostov čeríu hladinu rieky a ohlasujú tak rybárom svoju prítomnosť.

Dňa 9. júna, tretí deň po odchode z Puław, sme došli do Varšavy. Ubytovali sme sa u pána Ondreja Trenchiniho priamo oproti radnici a súdky vína sme uschovali u pána Daniela Neumanna. Priviezli sme ich tu z Visly za hlbokkej noci, čo kvôli potulujúcim sa študentom nebolo bez nebezpečenstva.

Na druhý deň sme si u vyslanca pruského kráľa s úžasom vypočuli evanjelického kňaza, ktorý hovoril, že tu, uprostred pápežencov, priam tupo lipnúcich na pápežovi, bývajú luteránski kupci a verejne konajú sväté služby Božie. Sťažoval sa však, že ho nedávno na ceste prepadli poľskí vojaci, zbili ho a obrali o tých pár vecí, čo mal so sebou. Dodal, že mu neradno chodiť v kňazskom rúchu po uliciach a že ho vraj nedávno pozval na návštevu akýsi poddaný, pápeženec, vydávajúci sa za luterána. Ale on zacítil lešť a smrteľné nebezpečenstvo a návštevu oddialil.

Potom sme uvideli mestský zámok nad Vislou a so zámkom susediaci dom, ktorý dal kráľ August postaviť pre akúsi ženu. Medzi nádhernými palácmi poľských veľmožov sa trojposchodový palác plockého vojvodu s veľkou záhradou, vyzdobený maľbami a lešteným kameňom, vynímal naozaj veľkolepo. Uvideli sme aj miesto na pláni, určené na voľbu a korunová-

ciu kráľov. Spoznali sme veľmi vzdelaný ľud, ľubozvučný poľský jazyk, bohatých kupcov, nádhernú radnicu a krásne budovy v meste i v rozľahlých predmestiach.

Dozvedeli sme sa však, že je tu veľa vrahov, ktorých neskrotili nijaké kráľovské edikty, ani vojenské varty, ani tresty. Pretože mali zakázané nosiť meče, nahradili ich veľmi ostrými nožmi, schovanými v čižmách. Keď im aj tieto zakázali, vymysleli si zabijak. Na jeho rúčke bola pripojená retiazka, na konci ktorej visela železná guľa, a ňou rozbíjali hlavy. Ak niekto kráčal po súmraku sám, hoci s horiacou fakľou, riskoval majetok i život. A ak ho aj študenti krásnych umení alebo iní, ktorých volajú gnojkovia, hneď nezabili, strčili mu do hrdla šatku, aby krikom neprivolal pomoc, odviekli za mesto a hodili do Visly.

Vo večernom čase bolo po uliciach počuť kvílivé hlasy chlapcov, potulujúcich sa mestom dlho do noci. Jedni spievali v rodnej reči, iní v latinskej túto pesničku:

*Ego pauper peto panem.
Date nobis,
dabitur vobis
regnum coelorum.*

*Ja chudobný prosím o chlieb.
Dajte nám,
dostane sa vám
kráľovstvo nebeské.*

Už vtedy na uliciach mesta pálili hnoj, aby odvrátili mor, ktorého príznaky sa síce spozorovali, ale zatajovali. Po našom odchode sa však rozšíril do takých rozmerov, že zahynulo okolo dvadsaťtisíc ľudí. Spravodlivý Boh pomstil krv vyliatu v meste a iné hriechy obyvateľov.

Uhorské šaty sme zverili do rúk nám oddaného Ondreja Trenchiniho a dali posledné vale ostatným našim spoločníkom, ktorí sa chceli vrátiť do Uhier – pánu Reissingerovi, Schifflerovi a samému pánu Danielovi Neumannovi, banskobystrickému Uhrovi, teraz však mešťanovi varšavskému. Za osem rýnskych florénov sme si najali furmana menom Sobiecki, občana wattenburského z Warmie – ľudovo Armen-Landu – a 14. júna sme z Varšavy odišli.

Najprv sme sa prepravili na druhý breh Visly, kde priamo naproti Varšave leží obec Praga. Bol to veľmi nebezpečný prevoz pre množstvo vozov, koní a ľudí. S pomocou Božou sme však zdolali aj túto šíravu bez ujmy. Idúc cez lesy, urobili sme ešte tri míle a šťastne sme sa dostali k Bugu, temnej, širokej a hlbokej rieke.

Prešli sme cez rieku a vstúpili sme do mestečka Przasnysza, kde mal náš furman patálie s vojakmi. Aby získali zopár grošov, vytrhli z voza, na ktorom sme sa viezli, koleso. Ihneď ho však dali naspäť – nielen preto, že tých pár grošov dostali, ale najmä preto, lebo ich komandant, ktorého oslovovali Rotmister, bol dobrý známy nášho furmana.

V daždi sme sem prišli, v daždi sme stadiaľto ráno odišli. Slnko zapadalo, keď sme došli do mesta Janówa, preplneného vojakmi. Aby sme sa im vyhli,